

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut

Õppekava: humanitaar- ja sotsiaalsainete õpetamine põhikoolis

Evelin Villemson
ALGKLASSIÕPILASTE KIRJELDUSED SOTSIAALSELT KOMPETENTSELT JA
HÄBELIKULT KÄITUVATE LASTE KOHTA
Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2020

Kokkuvõte

Algklassiõpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentselt ja häbelikult käituvate laste kohta

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada algklassiõpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentselt ja häbelikult käituvate laste kohta. Uurimustöös kasutati mugavusvalimit kahe Ida-Virumaa kooli esimese kooliastme õpilaste näitel, kus osales 43 last, kellest 16 olid poisid ja 27 tüdrukud. Antud töö raames kasutati Coplani et al. (2007) metoodikat ja eestindati hüpoteetilise vinjeti metoodikat modifitseeritud kujul, mis sisaldas nii poolstruktureeritud intervjuud koos pildilise materjali esitamisega kahe teema kohta – sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine. Õpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumise kohta kodeeriti ja kategoriseeriti kasutades kvalitatiivset sisuanalüüsi, kus sotsiaalselt kompetentselt käituvat last iseloomustati erinevat liiki sotsiaalsete oskuste ja positiivsete emotsioonide kirjeldamisena. Häbelikult käituva lapse kirjeldamisel esinesid erinevad eemaletõmbunud käitumisega seotud aspektid ja negatiivsed emotsioonid. Uuritavad hindasid sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega seoses: tahtlikkust, sotsiaalset motivatsiooni, eakaaslase eelistust, sotsiaalset staatust klassiruumis, käitumise negatiivset mõju ja kaastunnet. Ilmnes, et sotsiaalselt kompetentset käitumist hinnati eelkõige tahtliku käitumisena võrreldes häbeliku käitumisega.

Tähtsamad märksõnad: sotsiaalne kompetents; häbelik käitumine; hüpoteetiline vinjett, algklassiõpilased

Abstract

Descriptions of primary school students of socially competent and shy children behavior

The aim of this study was to find out descriptions of childrens' socially competent and shy behavior among primary school students. The research used a comfort sample on the example of students from two schools in East-Viru, with 43 children participating, 16 of whom were boys and 27 girls. On the sample of Coplan et al. (2007) research model of the hypothetical vignette methodology in a modified form across two topics: socially competent and shy behavior. Students' descriptions were coded and different types of social skills and positive emotions were formed as the main categories of socially competent behavior. The main categories of shy behavior were various aspects of withdrawal and negative emotions and social competent behavior positive description of emotions. It was revealed that children rated socially competent behavior as intentional behavior compared with shy behavior using hypothetical vignette methodology.

Keywords: social competence; shyness; hypothetical vignette; elementary school students

Sisukord

Sissejuhatus	5
Teoreetiline ülevaade.....	6
Sotsiaalne kompetentsus ja sotsiaalsed oskused.....	6
Eemaletõmbunud käitumine	7
Häbelik käitumine.....	8
Metoodika.....	10
Valim	10
Andmekogumismeetod	10
Protseduur	12
Tulemused	14
Õpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentse käitumise kohta	14
Õpilaste kirjeldused häbeliku käitumise kohta	18
Õpilaste hinnangud sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumise erinevate aspektide kohta.....	24
Tahtlikkus.....	24
Sotsiaalne motivatsioon	25
Eakaaslase eelistus	25
Sotsiaalne staatus klassiruumis	26
Käitumise negatiivne mõju	26
Kaastunne	27
Arutelu	27
Tänu sõnad.....	27
Autorsuse kinnitus	33
Kasutatud allikad	34
Lisad	36

Sissejuhatus

Sotsiaalsete oskuste tõhusal kasutamisel on inimese elus tähtis roll, mis aitavad erinevates sotsiaalsetes olukordades efektiivselt toime tulla (Tropp & Saat, 2010).

On oluline eristada sotsiaalsetes sooritustes esinevaid puudujääke, kuna need nõuavad erinevaid sekkumisviise. Sotsiaalsete oskuste omandamise puudujäägid viitavad konkreetselt puuduvatele teadmistele või oskustele, mis võimaldaksid teatud sotsiaalselt kohast käitumist. Puudujäägid sotsiaalsetes oskustes võivad kaasa tuua kohanemiskasvatusprobleemse käitumise, mis võivad väljenduda sotsiaalses eemaldumises (suunatus enda sisse) või sotsiaalses agressiivsuses (suunatus endast väljapoole) (Tropp & Saat, 2010). Eemaldunud käitumise üheks liigiks on häbelikkus (Coplan, Girardi, Findlay, & Frohlick, 2007).

Lastes väljenduvad eksternaliseeritud või internaliseeritud probleemid võivad põhjustada kasvatusprobleemi akadeemilisel ja sotsiaalsel tasandil, mis omakorda võivad kaasa tuua kohanemiskasvatusprobleemse eemaldunud käitumise koolikeskkonnas (Hay, Payne, & Chadwick, 2004).

Mõistes, et eemaldunud käitumine võib tekitada erinevaid kasvatusprobleeme nii kooli kui ka kodukeskkonnas on tähtis uurida, millised on käitumised, mida ei ole hinnatud sotsiaalselt kompetentseteks käitumisteks.

Käesolevas uurimustöös tõstatub esile laste vaatenurk – kuidas lapsed mõtestavad ühelt poolt sotsiaalselt kompetentset käitumist ja teiselt poolt eemaldunud käitumise üht ilmingut – häbelikkust, et tuua esile positiivse käitumise ja sotsiaalsete oskuste puudujääkidega käitumise erinevused.

Järgnevas peatükis tutvustatakse lühidalt teoreetilisi selgitusi sotsiaalse kompetentsuse, sotsiaalsete oskuste, eemaldunud käitumise ja häbeliku käitumise kohta.

Sotsiaalne kompetentsus ja sotsiaalsed oskused

Sotsiaalset kompetentsust ja sotsiaalseid oskusi on teaduskirjanduses defineeritud erinevalt. Vahedi, Farrokhi, ja Farajian (2012) on sotsiaalseid oskuseid defineerinud kui käitumisele põhinevat oskust, mida kasutatakse, et edukalt osaleda sotsiaalsetes situatsioonides. Sotsiaalse kompetentsuse moodustavad aga hinnangud nendele oskustele (Gresham, 1986). Kõiv (2003) on kirjeldanud sotsiaalseid oskusi kui tegevuste kogumikku, mis (1) võimaldavad indiviidil alustada ja säilitada positiivseid sotsiaalseid suhteid; (2) toetavad eakaaslastepoolset aktsepteerimist ja rahuldust pakkuvat kohanemist sotsiaalses ümbruses; (3) võimaldavad indiviidil efektiivselt toime tulla laialdases sotsiaalses ümbruses. Gresham (1986) on eelnimetatud vastavad oskused toonud aluseks, et inimene saaks akadeemilises, personaalses ja ühiskonna kontekstis kompetentselt käituda. Sotsiaalsetel oskustel on igapäevaste ülesannete efektiivsel täitmisel tähtis roll. Empiiriliste uuringute tulemustest on teada, et situatsioonidepõhisel käitumisel on seos käitumise tagajärgedega, mis tähendab, et erinevates olukordades on vajalikud erinevad sotsiaalsed oskused. Caldarella ja Merrell (1997) on läbi viinud uurimuse, mille eesmärgiks oli välja selgitada, millised on lastele ja täiskasvanutele omased sotsiaalsete oskuste liigid. Uurimustulemusena on välja toodud viis sotsiaalse oskuse liiki, mis ei ole seotud kindla situatsioonilise kontekstiga. Esimeseks sotsiaalse oskuse kategooriaks on suhted eakaaslastega (*peer relations*), kuhu kuuluvad oskus öelda ja vastu võtta komplimente, abi pakkuda, teisi mängima või suhtlemisse kaasata. Teiseks kategooriaks on enesejuhtimine (*self-management*), kuhu kuulub oskus kontrollida oma käitumist tugevate emotsioonide korral, reeglite ja piirangute jälgimiseks, konfliktide korral minna kompromissini, kriitikat taluda. Kolmandaks kategooriaks on akadeemilised oskused (*academic skills*), mida kirjeldavad iseseisvate ülesannete lahendamise, juhendaja juhiste kuulamise ja täitmise oskust. Neljandaks kategooriaks, mis iseloomustab sotsiaalseid oskuseid on kuuletumine (*compliance*), kus kirjeldatakse oskusi suhelda teistega viisil, mis on eeldatud sotsiaalses kontekstis, oskust kasutada oma vaba aega mõistlikult ning oskust teistega oma asju jagada. Viimaseks kategooriaks on kehtestamisoskused (*assertion skills*), mida iseloomustavad näiteks initsiatiivi ülesnäitamine teistega suhtlemiseks, komplimentide tunnustamine ja enesekindlus. Pellegrini ja Blatchfordi (2000) sõnul on suhtlemisoskus üheks olulisemaks oskuseks sotsiaalses kompetentsuses. Kui me tahame, et lapsed käituksid sotsiaalselt kompetentselt, siis on väga tähtsal kohal eakaaslaste omavaheliste interaktsioonide olemasolul nagu näiteks vahetunnis mängimine, mis oleks minimaalselt juhitud täiskasvanu poolt.

Kui lapsel on puudujäägid sotsiaalsetes oskustes, võib see tähendada, et lapsel on halvad suhted oma eakaaslastega, kohanemiskasutused, tõrjutus eakaaslaste poolt ning puudujäägid impulsside kontrollimisel (Kõiv, 2006).

Warnes, Sheridan, Geske, ja Warnes (2005) viisid läbi uurimustöö, et saada teada, milliseid erinevaid käitumise aspekte hinnatakse, mis iseloomustavad laste sotsiaalset kompetentset käitumist. Uurimuses osales kokku 600 osalejat, kes olid 2. ja 5. klassi õpilased ning nende õpetajad ja vanemad. Õpetajatele ja lapsevanematele esitati kirjalikult avatud küsimusi, mis on nende arvates need aspektid, mis aitavad kaasa laste heale läbisaamisele. Lastega viidi läbi intervjuu, kus neil paluti mõelda laste peale, kes on sõbrad ning küsiti: millised on tegevused, mida nad koos teevad, mis näitavad, et nad on sõbrad. Uurimustulemused näitasid, et 2. klassi õpilaste, lapsevanemate ja õpetajate arvates on hea sõbra tunnused järgmised: kompromissi tegemine, empaatilisus, austuse väljanäitamine teiste vastu ning nende omandi vastu, teiste aitamine personaalsetes töodes, verbaalselt teistele mitte haiget tegemine, positiivne ja õnnelik meelelaad, lojaalsus ja usaldusväärus. 5. klassi õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate hinnangul nimetati lisaks eelnevale ka oskust teha teistele komplimente, olla huumorimeelne ning sõbraga koos aja veetmist. Need tulemused näitavad laste sotsiaalse kompetentsuse mitmekesisust sotsiaalses keskkonnas.

Kuna sotsiaalsed oskused on õpitavad, siis ei ole sotsiaalsed oskused ühel ja samal arenguperioodil lastel ühesugused. Oluline on eristada oskuste omandamisel ja/või sooritamisel esinevaid puudujääke, mis viitavad teatud puuduvatele teadmistele või oskustele, mis võimaldaksid kohast sotsiaalset käitumist. Sotsiaalse oskuse soorituse puudujäägi korral on need oskused küll olemas lapse/nooruki käitumise repertuaaris, kuid neid ei osata konkreetsetes olukorras rakendada. Nimetatud puudujäägid võivad kaasa tuua probleemse käitumise. Probleemne käitumine võib varieeruda ja see oleneb käitumise puudujäägi suunatusest, sisaldades kas internaliseeritud (näiteks ängistus, depressioon) või eksternaliseeritud (näiteks agressiivsus, impulsiivsus) probleeme, mis takistavad laste adekvaatset sotsiaalset käitumist. Sellisel juhul võib laste käitumine väljenduda sotsiaalses eemaletõmbumises (suunatus enda sisse) või sotsiaalses agressiivsuses (suunatus endast väljapoole) (Tropp & Saat, 2010).

Eemaletõmbunud käitumine

Rubin ja Coplan (2004) on kirjeldanud sotsiaalset eemaletõmbumist kui käitumist, kui laps isoleerib ennast eakaaslaste grupist, olles pikka aega ja erinevates situatsioonides üksinda eakaaslaste kohalolul. Eemaletõmbunud käitumise käsitlused on erinevad, mille ühiseks jooneks on sotsiaalsest keskkonnast ja/või interaktsioonist eemale hoidmine.

Eelnevalt on Rubin ja Mills (1989) eemaletõmbunud lapse käitumise üheks tunnuseks välja toonud üksinda mängimise. Põhjuseid, miks lapsed üksinda mängivad on erinevad. Coplan,

Prakash, O'Neil, ja Armer (2004) on uurimustöös kategoriseerinud laste eemaletõmbunud käitumist järgmiselt: konfliktne häbelik (conflicted shyness) käitumine – kus lapsel on motivatsioon, et liituda oma eakaaslaste mänguga, kuid teda takistab sotsiaalne hirm või ärevus; sotsiaalne mittehuvituvus (social disinterest) – lapsel puudub motivatsioon, et liituda teiste eakaaslaste mänguga ning aktiivne isolatsioon (active isolation) – lapsed mängivad üksinda, sest teised lapsed ei luba neid mängu ja tõrjuvad neid.

Younger ja Boyko (1987) on uurinud, kuidas lapsed meenutavad hüpoteetilist stiimulmaterjali, kasutades agressiivset ja eemaletõmbunud käitumist eakaaslaste seas. Uurimuses osales kokku 90 last, kes olid 1., 3., 5., 7. klassi poisid ja tüdrukud. Uurimistulemustes selgus, et laste arusaamised eemaletõmbumise kohta on vanuseliselt erinevad. Esimese klassi õpilastel on tunduvalt raskem eristada eakaaslaste eemaletõmbunud käitumist võrreldes viienda klassi õpilastega. Samuti ilmes tulemustest, et eemaletõmbunud käitumisest on lastel raskem aru saada, kui näiteks agressiivsest käitumisest.

Younger ja Daniels (1992) on viinud läbi uurimustöö, kus uuriti laste vaatepunktist lähtuvalt eakaaslaste eemaletõmbunud käitumise põhjuseid seoses kahe aspektiga: passiivne eemaletõmbumine (passive withdrawal), mida seostati häbeliku käitumisega, ülitundlikkusega ja sotsiaalse ärevusega ning aktiivne isolatsioon (active isolation), mida seostati eemaletõmbunud käitumisega eakaaslaste tõrjutumise tõttu. Uurimuses osales kokku 88 esimese, kolmanda ja viienda klassi õpilast. Esimese osana uurimustööst loeti mõlema eemaletõmbunud käitumise aspekti kohta kolm kirjeldavat lauset, kus uuritavad pidid nimetama oma eakaaslast, kes vastava lause kirjeldusele kõige paremini vastasid. Teise osana uuriti laste käest intervjuu käigus, millised on laste arvates erinevate eemaletõmbunud käitumiste liikide põhjused. Laste vastused kodeeriti ja jagati vastavalt, kas passiivse eemaletõmbumise või aktiivse isolatsiooni gruppi. Passiivse eemaletõmbumise põhjusteks tõid lapsed järgmisi näiteid: ta tahab üksinda mängida; ta kardab alati, kui ta kohtab uusi inimesi; ta nutab mõnikord, kui ta on närvis. Aktiivse isolatsiooni põhjusteks toetudes laste vastustele, olid järgmised: keegi ei taha temaga mängida, teised lapsed ei taha temaga mängida. Uurimustulemused tõestasid, et lapsed oskavad eristada passiivset eemaletõmbunud käitumist ja aktiivset eemaletõmbunud käitumist.

Häbelik käitumine

Häbelikkus on üks eemaletõmbunud käitumise vormidest teiste eemaletõmbunud käitumise liikide (tagasihoidlikud lapsed, uustulnuka pidurdus, sotsiaalne vällditus ja eraldatus, tõrjutud lapsed, vastuolulise staatusega lapsed, tõsine eemaletõmbunud käitumine koos kartikkusega, depressiooni, pervasiivse arenguhäire, skisofreenia, valikulise mutismiga) seas (Chazan, Laing, Davies, & Phillips, 2001). Lazarus (1982) on kirjeldanud, et häbelikkus on mitmetähenduslik mõiste, mis ühendab tervet rida üksteiseks üleminevaid käitumuslik-emotsionaalseid seisundeid.

Häbelik käitumine võib väljendada nii ujeduse ja pelglikkusena kuni kroonilise inimkartusena. Asendorpf (1990) on kirjeldanud häbelikku käitumist motivatsiooni aspektist lähtuvalt, kui lähenemise-vältimise konflikti, kus häbelikult käituval lapsel on motivatsioon sotsiaalseks interaktsiooniks, kuid ta väldib seda. Emotsionaalsest aspektist lähtuvalt väldivad häbelikud lapsed teisi, sest nad kardavad neid. Asendorphi (1993) hinnangul iseloomustab häbelikkust suhtlemisel tekkiv ärevus, piinlikkusetunne ja tendents tundmatutes olukordades endasse sulguda.

Buss (1986) on eristanud laste kahe sugust häbelikku käitumist, millel on erinev alus ja käitumuslik väljendumine seoses ärevusega sotsiaalses situatsioonis. Kartlik häbelikkus (fearful shyness) on sotsiaalne hirm, mis tekitab ärevust ja ettevaatlikkust sotsiaalses keskkonnas ja mis võib tekkida, kui ollakse uues keskkonnas, kui keegi piirab lapse personaalset ruumi või kui kardetakse, et neid võidakse tõrjuda. Eneseteadlik häbelikkus (self-conscious shyness) on seotud kõrge eneseteadlikkusega seoses sotsiaalsete situatsioonidega, kus tekib piinlikkus.

Crozieri ja Burnhami (1990) uurimustöös on häbelikkust samuti käsitletud kahe erineva liigina: kartlik-häbelikkus ning eneseteadlik häbelikkus. Uurimustöös uuriti, millises vanuses areneb lastel välja eneseteadlik häbelikkus. Uurimuses osales 60 õpilast (poisid ja tüdrukud) vanuses 5-8. Uurimustulemustes selgus, et eneseteadlik häbelikkus areneb peale kartlikku häbelikkust alates 7-8 eluaastast. Coplan, Frenndlay, ja Bowker (2009) uurisid häbelikkusega seotud stressi toimetuleku strateegiaid ning sotsiaalset ja emotsionaalset kohanemist lapseas. Uuriti, milline on stressiga toimetulekuoskuste roll seoses kohanemisega sotsiaalses keskkonnas. Uurimustulemused näitasid, et häbelikkus on seotud selliste internaliseeritud probleemidega, nagu negatiivne meeleolu, üksindus, sotsiaalne ärevus, kui ka emotsioonidele suunatud toimetulekustrateegiad. Coplan et al. (2007) viisid läbi uurimustöö, kus ühe eesmärgina oli välja selgitada, millised on laste hinnangud agressiivse, häbeliku, sotsiaalselt ebakompetentse ja sotsiaalselt kompetentse käitumise kohta seoses kuue erineva aspektiga: tahtlikkus, sotsiaalne motivatsioon, eakaaslase eelistus, sotsiaalne staatus klassis, käitumise negatiivne mõju ja kaastunne. Uurimustöö metoodikaks oli hüpoteetiline vinjett, kus uuritavatele esitati pilt ja vastava käitumise kirjeldus. Lapsed hindasid häbelikku käitumist mittetahtlikuks võrreldes teiste uuritud käitumiste liikidega. Sotsiaalne motivatsioon oli õpilaste hinnangul kõige kõrgem sotsiaalselt kompetentselt käituval lapsel ja sellele järgnesid hinnangud häbeliku käitumise kohta. Kõige enam soovisid uuritavad endale sõbraks sotsiaalselt kompetentselt käituvat last, millele järgnes häbeliku käitumisega laps. Negatiivset mõju ei tekitanud laste hinnangul sotsiaalselt kompetentne käitumine ega ka häbelik käitumine. Kaastunnet tunti kõige enam häbelikult käituva lapse vastu ja mitte keegi ei tundnud kaastunnet sotsiaalselt kompetentselt käituva lapse vastu.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada algklassiõpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentselt ja häbelikult käituvate laste kohta kahe kooli näitel.

Uurimisküsimused on: (1) kuidas kirjeldavad algklassiõpilased sotsiaalselt kompetentset ja häbelikku käitumist ning (2) millised on algklassiõpilaste hinnangud sotsiaalselt kompetentse ja häbelikult käituva lapse kohta, lähtudes kuuest aspektist: tahtlikkus, sotsiaalne motivatsioon, eakaaslase eelistus, sotsiaalne staatus klassis, käitumise negatiivne mõju ja kaastunne.

Metoodika

Uurimustöö eesmärgi täitmiseks on autor valinud kvalitatiivse uuringu, kasutades uurimismeetodina poolstruktureeritud intervjuud, kusjuures andmeanalüüsiks kasutati nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset analüüsi.

Järgnevalt on kirjeldatud uurimuse valimit, andmekogumismeetodit ja protseduuri.

Valim

Uurimustöös kasutati mugavusvalimit, mille puhul toimub uuritavate valik uurijale kergesti kättesaadavatest huvialustest. Uuritavateks olid kahe Ida-Virumaa kooli esimese kooliastme õpilased. Antud uurimustöö valimi suurus sõltus, kas lapsevanemad on nõus, et tema lapsega viiakse läbi individuaalne intervjuu. Kokku osales valimis kahe Ida-Virumaa kooli peale 43 õpilast, nendest oli 16 ehk 37,2% poisid ning 27 ehk 62,8% tüdrukud, kelle vanus varieerus 7-9 eluaastat.

Tabel.1 Valim arvuliselt ja protsentuaalselt

Klass	1.klass		2.klass		3.klass	
Vastanute arv	6		19		18	
Vastanute %	14%		44.1%		41.9%	
Uuritavate sugu	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
Vastanute arv	1	5	7	12	8	10
Vastanute %	2.3%	11.6%	16.3%	27.9%	18.6%	23.3%

Andmekogumismeetod

Kvalitatiivse andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud individuaalintervjuud. Intervjuu võimaldab uurimisega jõuda varjatumatesse valdkondadesse, uurida tundlikke ja delikaatseid teemasid, mis ei ole kättesaadavad ei vaatluse ega küsimustikega (Õunapuu, 2014). Intervjuu abil uuriti laste hinnanguid visuaalse materjali abil (pilt) koos sellega, et esitatakse

vastav lühike tekst pildi kohta, mida nimetatakse vinjeti meetodiks (inglise keeles: vignette studies). Uurimustöös kasutati Coplani et al. (2007) poolt välja töötatud metoodikat, mida metoodika looja on nimetatud hüpoteetiliseks vinjetiks (Hypothetical Vignette). Vinjeti kasutamisel esitatakse osalejatele situatsiooni kirjeldus ja palutakse vastata, kuidas nemad (või kolmandad isikud) selles situatsioonis käituksid või reageeriksid. Taoline meetod aitab esile tuua arusaamasid, arvamusi, uskumusi ja suhtumist intervjuus osalejatele esitatud stsenaariumite või situatsioonide kohta ning võimaldavad uuritavatel rääkida situatsioonist nende endi sõnadega (Barter & Renold, 1999).

Intervjuu abil uuriti laste arvamusi visuaalsetele materjalidele koos sellega, et esitatakse vastav lühike tekst visuaalse materjali kohta, milleks olid lühikirjeldused situatsioonidest või isikutest. Antud töö raames kasutati Coplani et al. (2007) uurimustöös kasutatud hüpoteetilisi vinjette ja vastavaid intervjuuküsimusi, mis olid mõeldud algklassi õpilastele. Coplan et al. (2007) kasutasid loodud vinjeti meetodina nelja erineva hüpoteetilise vinjeti teemat (häbelik, eemaletõmbunud, agressiivne ja sotsiaalselt kompetentne käitumine) koos visuaalse (pildilise) materjali ja vastava tekstiga, millest uurimustöö autor valis kaks – sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine. Autor tõlkis koos eksperdiga (töö juhendajaga) kahe erineva teemaga (sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine) seoses hüpoteetilise vinjeti tekstid ja intervjuu küsimused eesti keelde ning kasutas tõlge-tagasitõlget, et metoodika kohandada eesti keelde. Autor kasutas intervjuuküsimusi modifitseeritud kujul, paludes uuritavatel jutustada visuaalse materjali kohta lisades intervjuuküsimuse: „Jutusta, mida on pildil kujutatud?“.

Esimese hüpoteetilise vinjeti teema oli sotsiaalselt kompetentne käitumine. Visuaalse materjali aluseks oli originaaluurimuses (Coplan et al., 2007) kasutatud pilt (lisa 1) ja uurija verbaalne tekst pildi kohta: *See on Mart. Mart on tore kaaslane. Kui ta mängib teiste lastega, on neil koos väga lõbus*. Pildil on kujutatud kaks last, kellest üks on kiigel ning teine laps kiigutab teist last. Selle hüpoteetilise vinjeti – sotsiaalselt kompetentne käitumine peategelaseks oli laps, kes kiigutab teist last. Uurija osutas pildil olevale lapsele, kes kiigutas kiigel olevat last, kes on antud vinjeti peategelaseks.

Teise hüpoteetilise vinjeti teema oli häbelik käitumine. Visuaalseks materjaliks, mida uuritavale esitati oli originaaluurimuses (Coplan et al., 2007) kasutatud pilt (lisa 2) ja uurija poolt verbaalselt esitatud tekst: *See on Artur. Artur kardab teiste lastega rääkida. Kui teised lapsed mängivad, vaatab tema pealt*. Visuaalsel materjalil oli kujutatud üksinda, teistest eemal seisvat last ning kaks koos mängivat last. Uurija osutas hüpoteetilise vinjeti pildi peategelasele, kes oli teistest eakaaslastest eemal seisev laps, kelle kohta esitati suuline eeltoodud tekst.

Peale iga hüpoteetilise vinjeti suuliselt esitatud teksti esitamist palus intervjuueerija uuritavatel jutustada, esitades küsimuse: „Jutusta, mida on pildil kujutatud?“.

uuritavatelt seitse kinnist küsimust Coplani et al. (2007) intervjuu metoodikale toetudes, millega uuriti uuritavate hinnanguid kuue aspekti kohta kahe hüpoteetilise vinjeti teemaga seoses (sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine).

Esimese küsimusega uuriti uuritavate arusaamist hüpoteetilise vinjeti kahe teemaga seoses lähtudes käitumise tahtlikkusest.

1. Kas X (vinjeti peategelane) käitus tahtlikult?

Teine küsimus puudutas uuritavate arusaamist vinjetil kujutatud peategelase sotsiaalse motivatsiooni kohta.

2. Kas X (vinjeti peategelane) tahab mängida koos teiste lastega?

Järgmised kaks küsimust olid seotud käitumise aspektiga, kus uuritavad hindasid hüpoteetilise vinjeti peategelase eelistust eakaaslaste suhtes.

3. Kas Sina tahaksid X-ga (vinjeti peategelasega) mängida?

4. Kas Sina tahaksid olla X (vinjeti peategelase) sõber?

Coplani et al. (2007) uurimuses oli välja toodud, et viimased kaks küsimust on omavahel seotud.

Viienda küsimusega hinnati hüpoteetilisel vinjetil kujutatud peategelase sotsiaalset staatust klassis.

5. Kas teised lapsed Sinu klassis tahaksid X-ga (vinjeti peategelasega) mängida?

Kuuenda küsimusega hinnati peategelase käitumise negatiivset mõju klassis.

6. Kas lapsed, kes käituvad nagu X (vinjeti peategelane) tekitavad Sinu klassis probleeme?

Seitsmenda küsimusega hinnati uuritavate kaastunnet peategelase käitumisega seoses, mida kujutati hüpoteetilisel vinjetil.

7. Kas Sul on X-st (vinjeti peategelane) kahju?

Uuritavatele anti intervjuuküsimustele vastamiseks visuaalne abimaterjal, kuhu oli trükitähtedega trükitud vastuste variandid kolme punktilisel skaalal: jah, võib-olla, ei. Lapsed võisid intervjuuküsimusele vastamiseks osutada paberil trükitud vastusevariandi peale või vastata suuliselt.

Protseduur

Uurimus viidi läbi veebruaris 2019, kus individuaalintervjuu jaoks kulus keskmiselt 20-25 minutit. Individuaalintervjuu viidi läbi iga lapsega eraldi ruumis. Uuriija võttis koolidega ühendust e-posti teel, kus tutvustas käesoleva uurimustöö eesmärki ja metoodikat. Peale koolide positiivset tagasisidet alustas uurija läbirääkimisi uuritavate klassijuhatajatega ning lapsevanematelt nõusoleku saamisega.

Enne iga intervjuu algust, küsis uurimustöö autor intervjuuerijana uuritavatelt luba intervjuu läbiviimiseks. Uuritavaid teavitati asjaolust, et intervjuu salvestatakse ning uuritavatele on

tagatud anonüümsus. Andmekogumise instrumendi valiidsuse suurendamiseks viis autor läbi pilootuurimuse esimese kooliastme nelja õpilasega. Pilootuurimuses testiti uuritavate hüpoteetilise vinjeti visuaalse materjali ja teksti ning intervjuuküsimuste mõistetavust ja esitamise järjekorda. Analüüsides pilootuurimuse tulemusi, ei tehtud muudatusi esitamise järjekorras ega sõnastuses. Võeti kasutusele neutraalne pilt, mida kasutati intervjuu sissejuhatuses ega olnud seotud hüpoteetilise vinjeti kahe teemaga. Neutraalne pilt võeti kasutusele selleks, et intervjuueeritaval oleks lihtsam alustada intervjuud.

Töö autor valis iga hüpoteetilise vinjeti pildi kohta suuliselt esitatud vastava situatsiooni kirjelduses kasutatavate laste eesnimed. Laste eesnimed olid võetud populaarsemate eesnimede seast jaanuari kuu 2019 rahvastiku statistika andmete (Rahvastikustatistika, 2019) alusel - Mart, Artur. Uuritavate eesnimede ja hüpoteetilise vinjeti kirjeldustes kasutatava lapse eesnime kokkulangemisel vahetas uurija enne suulise kirjelduse ette lugemist lapse eesnime. Enne iga intervjuu alustamist näidati uuritavatele neutraalset pilti ning paluti jutustada selle pildi kohta. Neutraalne pilt valiti visuaalselt sarnane hüpoteetiliste vinjeti visuaalse materjali stiiliga, mis oli must-valge ning sotsiaalse suhtlemise teemal. Neutraalse pildi jutustusi ei kasutatud käesoleva uurimustöö andmete kogumiseks ja analüüsimiseks.

Käesolevas uurimuses läbiviidud intervjuu esimeseks osaks olid uuritavate vabajutustused hüpoteetilise vinjeti visuaalse materjali ja suuliselt uurija poolt esitatud teksti kohta, mis salvestati ning transkribeeriti. Transkriptsioonide analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset induktiivset kontentanalüüsi.

Kvalitatiivses sisuanalüüsis tuntakse kodeerimist kõige enam sõna või lühikese fraasi järgi, mis sobivad sümboolselt kokku ja tõusevad esile. Esimese kodeerimise käigus võib märgitav materjal varieeruda sõnadest kuni tekstilõikudeni. Teise kodeerimise käigus moodustatavad koodid on samadest ühikutest, sõnadest/lausetest, analüütiliste andmete märkmetest. Sellisel viisil võib kategoriseerida ka kolmandat ja neljandat korda – see on tsükliline tegevus (Saldaña, 2013). Sellisel viisil tekivad sõnadest koodid, koodidest kategooriad, kategooriatest pea- ja alakategooriad. Valiidsuse suurendamiseks kasutas uurija kodeerimisel eksperdi abi. Uuritavate vastused küsimusele: „Jutusta, mida on pildil kujutatud?“ hüpoteetilise vinjeti kohta kahe teema lõikes tähistati vastavalt N1 kuni N43.

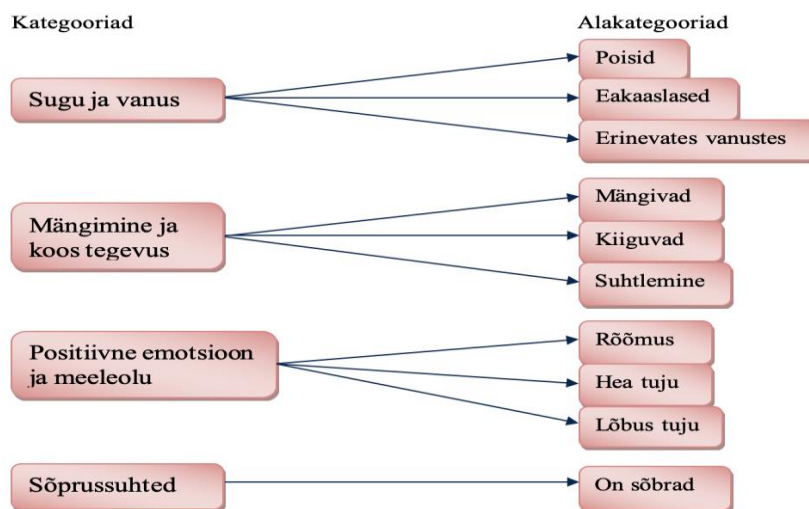
Kinniste intervjuuküsimuste vastused töödeldi, arvutades iga uuritavate valikvastuste (jah, võib-olla, ei) protsent, kes vastava hinnangu andis. Leidmaks statistiliselt olulisi erinevusi seoses käitumise kuue aspekti kahe teema (sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine) kohta, kasutati hii-ruut-testi.

Tulemused

Õpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentse käitumise kohta

Analüüsid uuritavate intervjuuvastuseid esimese hüpoteetilise vinjeti teema kohta – *sotsiaalselt kompetentne käitumine* mõlema vinjeti pildil kujutatud ja kirjeldatud laste (peategelane ja kõrvaltegelane) kohta, moodustus neli kategooriat: (1) sugu ja vanus; (2) mängimine ja koos tegevus; (3) positiivne emotsioon ja meeleolu; (4) sõprussuhted (joonis1).

Joonis 1. Kategooriate ja alakategooriate jagunemine seoses hüpoteetilise vinjeti teemaga *sotsiaalselt kompetentne käitumine*

Uuritavad nimetasid pildil olnud laste väliste tunnuste põhjal, et tegemist on poistega.

Mart kiigutab ühte poissi.(N28)

Mart...kiigub ühe teise poisiga.(N35)

Arvamused laste vanusest jagunesid kaheks, osad kirjeldasid lapsi kui eakaaslasi, teised aga arvasid, et peategelane on vanem ning kiigel istuv laps noorem.

Ta on klassiga õues.(N15)

Ta käib teistega ühes klassis.(N31)

Ja see Mart aitab sellel ühel väikesel poisil hoogu juurde lükata kiigele.(N36)

Uuritavad kirjeldasid laste koos *mängimist*, kuid mõned uuritavad tõid välja, millise tegevusega võib tegemist olla. Nimetati palju koos kiikumist, kuid ka positiivset verbaalset suhtlemist.

Uuritavad nimetasid, et kaks last mängivad koos.

Mart mängib ühe poisiga/---/(N27)

Nad teevad nagu asju koos, mängivad käivad poes, lähevad võib-olla isegi Hiinasse koos.(N33)

Uuritavad tõid välja, et kaks last kiiguvad koos. Siinkohal kirjeldasid uuritavad kiikumist kui omavahelist koostööd.

Nad on õues ja nad kiiguvad no üks laps kiigub ja teine lükkab teda siis neil on kahekesti väga lõbus.(N1)

Mart kiigutab ühte poissi./---/ ta tahtis ka kiigutada ja nad vahetasid ja teine poiss sai ka kiigutada.(N28)

Nad kiigutavad üksteist.(N32)

Uuritavad tõid välja, et laste vahel toimub verbaalne kommunikatsioon. Nad kirjeldasid, et lapsed rääkisid omavahel anekdoote, millele järgnes naermine ning on seotud positiivse emotsiooniga.

/---/ja Mart tegigi talle hoogu ja siis nad rääkisid hästi naljakaid jutte ja siis nendele meeldis ja siis nad naersid.(N9)

Naeravad ja räägivad ja neil on lõbus koos olla.(N32)

Seoses oma tegevusega kirjeldasid uuritavad sotsiaalse kompetentse ning teise lapse emotsioone ja meeleolu positiivseks.

Uuritavad nimetasid laste emotsioone rõõmsateks. Ka ülivõrre sellest emotsioonist oli välja toodud.

Ja poisil on rõõm ja Mardil on ka rõõm, et ta saab teistega mängida. Kui Mart mängib koos teiste lastega siis teised lapsed on rõõmsad ja tema ka ja kõigile nendele meeldib mängida koos.“(N13)

/---/ja tahab mängida temaga ja nad on rõõmsad.(N19)

Mõlemad lapsed on väga rõõmsas tujus/---/(N23)

Nad on väga rõõmsad.(N7)

Uuritavad kirjeldasid laste meeleolu positiivseks. Täpsemalt kirjeldasid uuritavad, et lastel on hea tuju või hea meel.

Tal on praegu väga hea tuju ja teisel ka.(N31)

Need kaks poissi on sõbrad ja neil on väga hea meel et nad sõbrad on.(N17)

Neil on hea tuju.(N22)

Uuritavad tõid välja ka lõbusa tuju sotsiaalselt kompetentselt käituval lapsel ja kõrvaltegelasel.

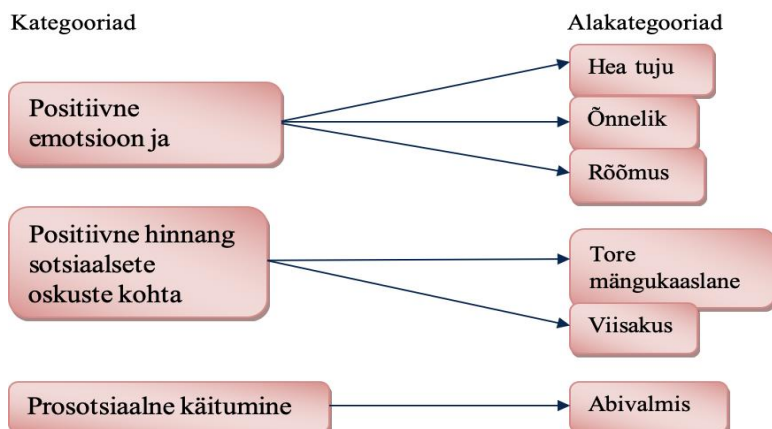
Neil on lõbus tuju.(N25)

Uuritavad kirjeldasid, et sotsiaalselt kompetentne laps ning teine laps on omavahel sõbrad. Neil on vastastikune sõprus.

Need kaks poissi on sõbrad ja neil on väga hea meel et nad sõbrad on. /---/Mart teeb oma sõbrale hoogu ja nad nagu on väga head sõbrad.(N17)

Analüüsides esimese hüpoteetilise vinjeti teemat – *sotsiaalselt kompetentne käitumine* visuaalse materjali peategelase kohta, moodustus kolm kategooriat: (1) positiivne emotsioon; (2) positiivne hinnang sotsiaalsete oskuste kohta; (3) prosotsiaalne käitumine (joonis 2).

Joonis 2. Kategooriate ja alakategooriate jagunemine seoses hüpoteetilise vinjeti teemaga *sotsiaalselt kompetentne käitumine*

Uuritavad nimetasid, et peategelasel on hea tuju või hea meel. Mõned uuritavad lisasid meeleolu ette sõna *väga*.

Mardil on hea tuju ja---/(N32)

Ja Mardil on väga hea meel, et tal on sihuke hea sõber---/(N17)

Tal on praegu väga hea tuju ja teisel ka.(N31)

Üks uuritavatest nimetas peategelast heameelseks lapseks.

Mart on heameelne.(N11)

Nimetati ka õnnelikkust, mis uuritava kirjelduse põhjal oli tulenenud teise lapsega koos tegevusest.

Et Mart kiigutab enda sõpra, lükkab talle hoo sisse, siis ta on õnnelik.(N24)

Emotsioonina kirjeldasid uuritavad rõõmu, mis on seotud peategelase võimalusest abistada teisi inimesi. Rõõmu nimetati ka ülivõrdes, mis näitab et laps on väga õnnelik.

Mart on hästi rõõmus, sest ta saab teisi inimesi või poissi aidata.(N38)

Ja Mart on ma arvan väga rõõmus poiss.(N34)

Uuritavad hindasid peategelase erinevaid *sotsiaalseid oskusi*, tuues esile heaks mängukaaslasel olemise oskusi, kirjeldades viisakuse väljendamise viise vorme ja suhetest eakaaslastega sõprussuhete loomise oskust ning omamist.

Alakategooria all nimetasid uuritavad, et peategelane on hea ja tore mängukaaslane, mistõttu tahavad ka teised lapsed temaga mängida. Uuritavad kirjeldasid peategelast kui eeskuju teistele lastele, keda oleks igale lapse tarvis.

Mart on tore kaaslane. Kui ta mängib teiste lastega on neil koos lõbus.(N10)

Tema on väga tore, nad tahavad temaga ka mängida.(N29)

Ma arvan, et Marti läheb vaja igale lapsele sest sihukene hea mängukaaslane on sihuke päris tore asi/---/(N39)

Uuritavate arvates oli peategelasel enesejuhtimisoskus, mis aitab tal kontrollida oma käitumist ja jääda rahulikuks, kui ilmnevad probleemid. Uuritavad kirjeldasid häbelikult käituvat last, kes ei ole ebaviisakas.

Ta ei ole ebaviisakas.(N4)

Uuritavate arvates omab peategelane oskust kontrollida oma käitumist tugevate emotsioonide puhul. Ta ei kasuta erinevate probleemide lahendamiseks füüsilist ega verbaalset vägivalda.

Ja ei alusta kunagi kaklusi.(N5)

Ta ei löö kedagi.(N22)

/---/koos ja ei karju nagu et Karl ei karju sõbra peale.(N17)

Peategelast kirjeldati, kui mängukaaslast, kes on ettevaatlik ega tee teistele lastele haiget.

Ja see kes kiiku lükkab see ei tekita väga suurt hoogu vaid täpselt parajalt.(N23)

Mart lükkab enda oma sõpra kiigul mitte väga kõvasti ja mitte väga õrnalt, normaalse hooga.(N33)

Peategelasel on head suhted eakaaslastega, kuna teisele haiget tegemisel oskab ta vabandada.

Ja see poiss ütleb lükka kõvemini ma tahan kõvemini, kiigu kõvemini ja ta kiigub kõvemini ja poiss kukub ja ta palub vabandust.(N27)

Järgib reegleid ning piiranguid, millest ei tohiks üle astuda. Teisisõnu ei tekita ta probleeme ja oskab käituda sotsiaalselt aktsepteeritud viisil.

/---/ja ta teeb head ei tee mingit probleemi.(N29)

/---/ja ta käitub korralikult, sest teine/---/(N34)

Uuritavad kirjeldasid peategelase oskust sõbruneda ja nimetasid positiivseid iseloomustusi tema kui sõbra kohta.

Ta on väga hea sõber.(N31)

Ta võib isegi tore sõber olla.(N5)

Talle meeldib sõbrustada.(N30)

Tal on palju sõpru ma arvan.(N26)

Ta on ma arvan sõpradega väga sõbralik.(N34)

Noh see poiss Mart on väga hea sõber(N43)

Mart selline lõbus, hästi hea sõber/---/(N37)

Uuritavad kirjeldasid peategelase *prosotsiaalset käitumist* olla abivalmis ning abistada teisi, kui nad seda vajavad.

Laps läheb kiikuma, aga Mart lükkab teda kiigul, toetab teda hoogu tegemisel. Ta on abivalmis.(N26)

/---/teine kiigub kui teine palub ilusti siis ta teebki talle hoogu.(N34)

Mart kiigutab teisi, aitab on abivalmis/---/(N41)

Neil on rõõmus tuju, et Mart aitab teisi.(N16)

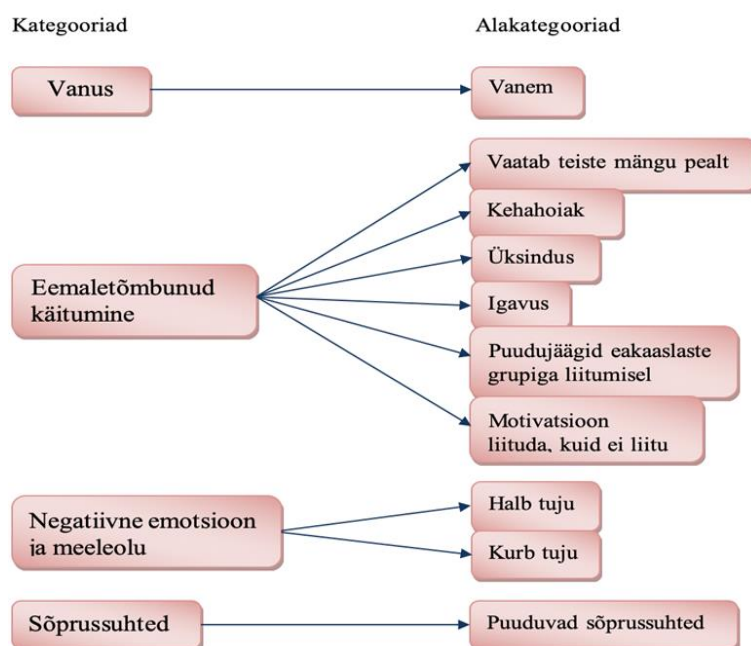
Ja ta nagu aitab teisi kui kellelgi on näiteks hoogu vaja või õppida vaja siis tema aitab.(N38)

Et tema saab sind alati aidata ja olla sulle abiks ja/---/(N39)

Õpilaste kirjeldused häbeliku käitumise kohta

Analüüsides teise hüpoteetilise vinjeti teemale – häbelik käitumine, antud vastuseid peategelase kohta, moodustus õpilaste intervjuuvastuste põhjal neli kategooriat: (1) vanus; (2) eemaletõmbunud käitumine; (3) negatiivne emotsioon ja meeleolu; (4) sõprussuhted (joonis 3).

Joonis 3. Kategooriate ja alakategooriate jagunemine seoses hüpoteetilise vinjeti teemaga *häbelik käitumine*

Üks uuritav tõi välja, et häbelikult käituv laps on vanem, kui teised lapsed.

Artur on võib-olla natuke suurem kui nemad.(N31)

Uuritavad kirjeldasid teise lapse käitumist ja tegevust väljenditega, mida kategoriseeriti *eemaletõmbunud käitumisena*.

Uuritavad kirjeldasid häbelikult käituvat laste tegevusena mängivatest lastest eemal seismist ja vaadates teiste laste mängu pealt.

/---/et siis ta vaatab pealt kuidas teised mängivad.(N9,14,42)

Artur vaatab pealt.(N10)

Artur vaatab, kuidas nad mängivad.(N16)

Artur seisab ja vaatab/---/(N17)

Üks uuritav tõi välja, et kirjeldatava lapse kehahoiaku, mis on ära pööratud mängivatest lastest, sest tal puudub julgus.

/---/et ta on seljaga liivakasti poole ja ta ei julge neile otsa vaadata.(N23)

Põhjenduseks, miks laps mängivatest lastest eemal seisab ega liitu nende tegevusega, kirjeldas uuritav üksindusega.

Et ta kodus ainult mängib üksinda ja igal pool üksinda.(N36)

Uuritavad tõid välja, aktiivse tegevusega on lapsel igav.

Et tal on igav, seisab lihtsalt.(N5,41)

Arturil on igav, sest ta ei tee midagi seisab ja vaatab.(N33)

Uuritavad tõid välja, et teisel lapsel on puudujäägid eakaaslaste grupiga liitumisel. Nad olid arvamusel, et teine laps peaks liituma teiste lastega.

Et ta läheks küsiks nende käest, et kas mina võin ka mängida. Ta peaks nende juurde minema ja küsima.(N7)

/---/ta võiks minna küsida, kas ma võin ka minna teiega mängida.(N34)

Kuid uuritavad tõid esile asjaolu, kui teised lapsed kaasaksid häbelikult käituvat last enda mängu, siis ta ei sooviks seda ja keelduks.

/---/ja siis need lapsed äkki kutsuvad teda mängima, aga ta ütleb ei.(N9)

Et poisid tahavad et ta tuleks ikka nende juurde aga tema kardab tulla, sest ta ei taha minna.(N20)

Uuritavad selgitasid, et häbelikult käituval lapsel on motivatsioon liituda eakaaslaste grupiga, kuid ta ei tee seda. Kõige enam nimetatud põhjuseks mitteliitumisel oli hirm teiste laste ees.

Artur vaatab pealt ja tahaks ka sinna minna.(N13)

Artur tahab ka minna nendega liivakasti mängima/---/(N12)

Uuritav kirjeldas, et lapsel puudub sotsialiseerumisoskus tutvumaks teiste lastega.

Ja ta ei oska tutvuda lastega.(N28)

Uuritavad kirjeldasid, et häbelikult käituval lapsel on motivatsioon liituda eakaaslaste grupiga, kuid hirmu ja julguse puudumise tõttu ei tee ta seda.

/---/ja ta tahaks teiste lastega mängida, aga ta ei julge.(N5)

/---/ja Artur tahab ka minna mängima, aga ta ei lähe, sest ta kardab.(N12)

/---/ja ta tahaks mängida teiste lastega aga ta lihtsalt ei julge.(N24,31)

Ta tahab aga ta kardab ja ei saa tulla.(N29)

Uuritavad täpsustasid, et hirm on seotud sellega, et eakaaslaste grupp on tema jaoks võõras.

/---/tahab nendega rääkida, aga ta ei saa sest ta kardab teisi lapsi.(N28)

Kardab nendega mängima minna kuna nad on võõrad talle.(N1)

Üks uuritav tõi välja, et lapse hirmu põhjuseks on üksiklapseks olemine.

Et noh Artur kardab, sest tal ei ole venda ega õde.(N9)

Hirmuga seonduvalt on uuritavad välja toonud, et laps kardab saada tõrjutuks või eakaaslastepoolset võimalikku füüsilist agressiooni.

Nagu kardab, et nendega rääkida nagu kardab, et nad ei taha temaga rääkida ja mängida.(N17)

Artur ei julge minna mängima, sest poisid võivad ta ära lükata.”(N11)

Uuritavad kirjeldasid häbeliku lapse hirmu ja teiste laste positiivset meeleolu.

Ja Artur kardab minna poiste juurde, et poistel on lõbus.(N15)

Artur väga kardab teiste lastega mängida, sest nad on nii rõõmsad, kuidagi ma lihtsalt kardan.(N39)

Uuritavad tõid välja, et hirmu tunne võis tekkida ka verbaalse suhtlemise ja silmkontakti ees.

/---/sest ta kardab teistega rääkida.(N19)

/---/ja ta ei julge neile otsa vaadata.(N23)

Ta seisab kaugel sest ta kardab rääkida.(N30)

Uuritav põhjendas lapse hirmu teistele lähenemise ees, nimetades teda häbelikuks.

/---/ja ei julge ligi minna sest ta on nii häbelik.(N23)

Uuritavad kirjeldasid, milline negatiivne meeleolu ja emotsioon valdavad peategelast.

Kõige enam nimetasid negatiivsetest meeleoludest uuritavad kurba ja halba tuju. Üks uuritav lisas meeleolu ette ülivõrde väga.

Ta on kurb ja---/(N7,8,14)

/---/tal on kurb tuju.(N12)

Et Artur on väga kurb.(N6)

Uuritavate kirjelduste põhjal oli kurb meeleolu seotud hirmuga teiste laste ees ja võimaluse puudumisega ühineda eakaaslaste tegevusega.

Ta kardab teisi aga teistel on hea tuju aga Arturil on kurb tuju.(N32)

Et nagu ta kardab väga neid, et siis ta vaatab pealt kuidas teised mängivad, ta on väga kurb.(N9)

Ta on kurb, et ta ei saa teistega mängida.(N10)

Et Artur on kurb, sest ta kardab teistega mängida minna.(N38)

Uuritavate kirjelduste põhjal puudusid häbelikult käituval lapsel teiste lastega *sõprussuhted*.

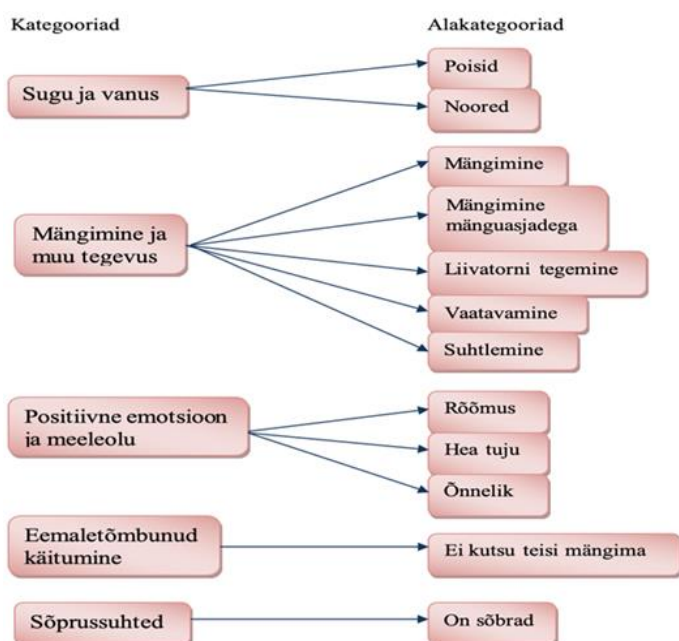
Osad uuritavad arvasid, et häbelikult käituval lapsel ei ole üldse sõpru, kuid teised tõid esile, et laps ei ole sõprussuhtes teiste lastega, kes koos mängivad.

Arturil ei ole sõpru. (N3)

Ja ta tunneb, et teised ei ole tema sõbrad. (N10)

Analüüsi uuritavate kirjeldusi teise vinjeti teema – häbelik käitumine, kõrvaltegelaste kohta. Kategooriaid moodustas viis: (1) sugu ja vanus; (2) mängimine ja muu tegevus; (3) positiivne emotsioon ja meeleolu; (4) eemaletõmbunud käitumine; (5) sõprussuhted (joonis 4).

Joonis 4. Kategooriate ja alakategooriate jagunemine seoses hüpoteetilise vinjeti teemaga *häbelik käitumine*

Paludes uuritavatel jutustada hüpoteetilise vinjeti teemal häbelik käitumine visuaalse materjali ja esitatud lühiteksti kohta, tõid uuritavad esile laste soo ja vanuse.

Uuritavad, kes nimetasid laste sugu, olid ühel arvamusel, et pildil olevad lapsed on meessoost. Ükski uuritav ei väitnud vastupidist.

Ja see poiss vaatab Arturit. (N10)

Et nagu poisid mängivad/---/(N15)

Et teised poisid mängivad/---/(N29)

Uuritava jutustuse põhjal oli aru saada, et lapsed on maimiku-või koolieelikueas.

Nad on veel väikesed, nad on kõik erinevad, nad käivad lasteaias. (N31)

Mängimise ja muu tegevuse all kirjeldasid uuritavad: mängimist, mängimist mänguasjadega, liivatorni tegemist, laste omavahelist suhtlemist ja pealt vaatamist. Uuritavad kirjeldasid kahe lapse vahel mängimist ilma täpsustuseta.

Mängivad lihtsalt/---/(N8)

Et teised lapsed mängivad/---/(N11)

Lapsed mängivad koos/---/(N21)

Uuritavad lisasid kirjeldustesse asukoha, kus mäng kui tegevus aset leiab.

Et kaks last mängivad liivakasti. (N1,2,18,19)

Lapsed mängivad liivakastis/---/(N12)

Ja teised mängivad liivakastis/---/(N13,16,24)

Lapsed mängivad seal liivakastis/---/(N17)

/---/teised lapsed liivakastis mängivad/---/(N23)

/---/aga need teised lapsed liivakastis mängivad ja lõbutsevad. (N33)

Uuritavad täpsustasid kirjeldusi, tuues välja, et lapsed mängivad mänguasjadega.

Kaks last mängivad mänguasjadega/---/(N22)

Aga teised on väga rõõmsad, sest nad mängivad mänguasjadega. (N34)

Lisaks kirjeldas üks uuritav oma jutustuses füüsilise mängueseme, millega lapsed mängivad.

Need lapsed mängivad liivakastis/---/. Ühel poisil on auto aga teisel on ämber. (N31)

Uuritavad täpsustasid tegevust, mis toimub liivakastis – lapsed teevad liivastis liivatorni või maju.

Liivakastis on hästi head sõbrad, teevad maju seal. (N37)

Üks laps mängib liivakastis autoga ja teine teeb liivatorni. (N43)

Lisaks mängimisele kirjeldasid uuritavad, et omavahel mängimise kõrvalt vaatavad lapsed eemal seisvat häbelikult käituvat last.

Artur vaatab, aga lapsed vaatavad ka tema poole/---/(N30)

Ja see poiss vaatab Arturit. (N10)

Ja nemad lapsed üks vaatab Arturi peale ja üks mängib autoga. (N28)

Üks uuritav kirjeldas, et peale mängimise ja pealt vaatamise toimub laste vahel verbaalne suhtlemine.

Ee pealt vaatamine, mängimine, kahekõne. (N25)

Uuritavad kirjeldasid *positiivseid emotsioone ja meeleolu*, mida kõrvaltegelased tundsid. Emotsioonidest kirjeldasid uuritavad rõõmu ja nimetasid positiivset emotsiooni ka ülivõrdes. Positiivse emotsiooni põhjendusena nimetati koos mängimist. Meeleoludest nimetati head tuju ja õnnelikkust.

Uuritavad kirjeldasid, et koos mängivatel lastel on rõõmus tuju. Antud emotsiooni väljenduseks oli kirjeldatud näoilmet.

/---/ja liivakastis lapsed on rõõmsad. (N7)

/---/ja neil on rõõmus tuju. (N13)

/---/aga nendel on rõõmus nägu, et nad mängivad. (N17)

Need, kes koos mängivad on rõõmsad.(N18)

Üks uuritav tõi rõõmu emotsiooni välja ülivõrdes.

Aga teised on väga rõõmsad, sest nad mängivad mänguasjadega.(N34)

Uuritavad olid positiivset emotsiooni põhjendanud kahe lapse koosolemise ja omavahel mängimisega.

Teised lastel on väga lõbus kuna nad mängivad koos /---/(N43)

/---/ja teistel on rõõmus sest nendel on lõbus mängida/---/(N20)

Meeleoludest nimetasid uuritavad ka head tuju ja õnnelikkust ülivõrdes.

/---/aga teistel on hea tuju.(N32)

Ja teised on väga õnnelikud.(N6)

Järgmiseks kategooriaks on *eemaletõmbunud käitumine*, mis uuritavate kirjelduste põhjal on seotud lapse tahtlikult mittekaasamisega teiste laste omavahelisse mängu.

Uuritavad olid välja toonud, et kaks mängivat last ise ei kutsu teist last mängima ega soovi temaga koos mängida. Sellisel viisil isoleerisid nad aktiivselt tõrjudes kolmandat last kaasamast oma tegevusse.

/---/et nad ei taha temaga rääkida ja mängida.(N17)

Ja teised lapsed nagu ei kutsu teda mängima.(N36)

/---/ teised lapsed võiksid teda ka kutsuda mängima.(N33)

Põhjenduseks olid uuritavad välja toonud, et tegu on võõra lapsega, mistõttu ei taheta teda kaasata oma tegevusse.

Lapsed mängivad koos ja see võõras laps tahab hakata nendega rääkida aga lapsed ei taha võõraga rääkida.(N21)

Järgmise kategooria sisu seostus häbelikult käituva lapse sotsiaalsete oskustega. Uuritavad kirjeldasid erinevaid põhjuseid, miks laps ei mängi nendega ja kõik need põhjendused kuulusid puudulike sotsiaalsete oskuste hulka.

Uuritavad kirjeldasid, et lapsed ei jaga oma mänguasju kellegagi ehk teisisõnu puudub neil jagamisoskus.

Ja nad ei lase temaga mängida mitte mingi asjaga.(N4)

Uuritav tõi välja, et lapsed ise ei lase häbelikult käituval lapsel ühineda nende tegevusega, tõrjudes teda.

Et teised ei lase teda mängima/---/(N10)

Uuritav hindas laste käitumist häbeliku lapse vastu ebaviisakaks.

Et teised on tema vastu ebaviisakad.(N4)

Osad uuritavad tõid välja, et kaks omavahel mängivat last võivad häbeliku lapse peal väljendada füüsiliselt ja verbaalset agressiooni.

Üheks võimalikuks agressiooni liigiks, mida kõrvaltegelaste käitumine peategelase suhtes kirjeldati, on füüsiline agressioon. Füüsilise agressiooni alaliikideks on nimetatud: lükkamist, löömist ning loopimist esemega. Siinkohal nimetasid uuritavad loopimist liivaga.

/---/sest poisid võivad ta ära lükata.(N11)

/---/et nad võivad teda lüüa.(N32)

/---/ mind liivaga loopima.(N39)

Kuid mõned uuritavad nimetasid ka võimaliku verbaalse agressiooni liike, milleks nimetati narrimist.

Ja Artur arvab, et teised narrivad teda ja---/(N38)

Äkki nad hakkavad mind narrima/---/(N39)

Üks uuritav tõi välja, et laste vahel on tegelik verbaalne agressioon, milleks on teiste üle naermine.

/---/arvab et nad naeravad tema peale.(N15)

Uuritavad tõid välja, et kõrvaltegelaste vahel on sõprussuhted.

Üks uuritav täpsustas, et nad on juba sõbrad.

Liivakastis on hästi head sõbrad /---/(N37)

Ning üks uuritav tõi välja, et lapsed, kes koos mängivad, said sõpradeks alles tegevuse käigus.

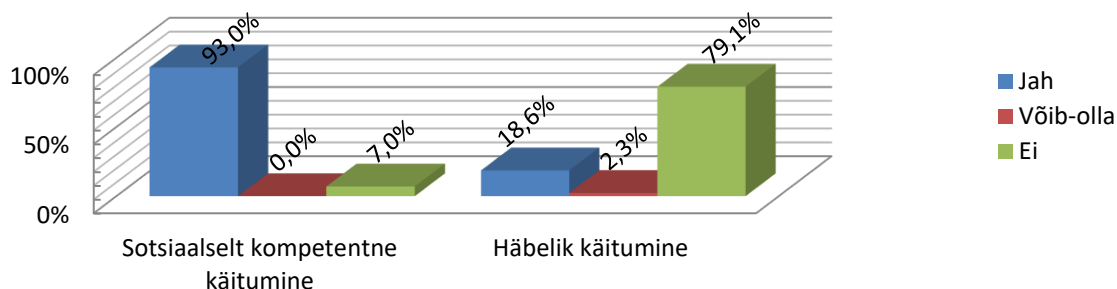
Ja need kes liivakasti on said alles ise ka sõpradeks.(N34)

Õpilaste hinnangud sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumise erinevate aspektide kohta
Seitsme kinnise intervjuuküsimusega uuriti uuritavate hinnanguid käitumise kuue aspekti kohta seoses kahe hüpoteetilise vinjeti teemaga (Coplan et al., 2007): (1) tahtlikkus; (2) sotsiaalne motivatsioon; (3) eakaaslase eelistus; (4) sotsiaalne staatus klassis; (5) käitumise negatiivne mõju ja (6) kaastunne. Uuritavate intervjuude vastused kahe hüpoteetilise vinjeti teema (sotsiaalselt kompetentne ja häbelik käitumine) kolme vastusevariandi (jah, võib - olla, ei) puhul arvutati protsentides ja protsentide esinemissagedust võrreldi erinevate hüpoteetilise vinjeti teemade lõikes. Statistiliselt oluliste erinevuste leidmiseks kasutati hii-ruut-testi.

Tahtlikkus

Esimene käitumise aspekt, mida seoses hüpoteetilise vinjeti kahe teemaga laste hinnangutele toetudes uuritakse, on tahtlikkus seoses hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega.

Joonis 1. Uuritavate vastused protsentides hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses käitumise tahtlikkusega

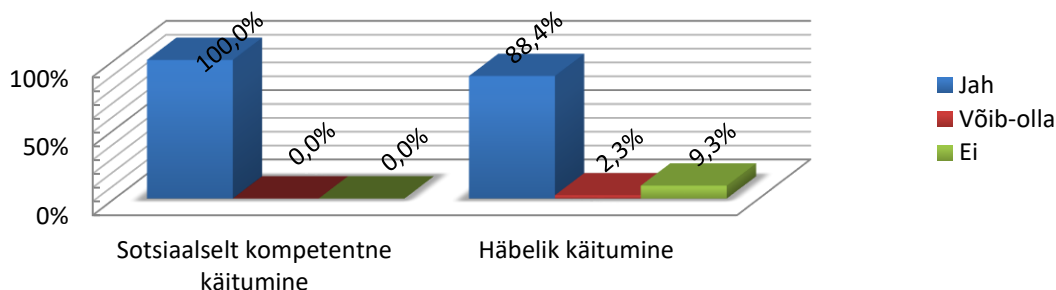

Uuritavad hindasid vinjetil visuaalsel materjalil kujutatud sotsiaalselt kompetentselt käituvat lapse käitumist sagedamini tahtlikuks võrreldes häbeliku käitumisega, kusjuures ilmneseid olulised erinevused nii *jah*- kui ka *ei*-vastustega seoses (vastavalt: $\chi^2=45,31$; $p<0,001$ ja $\chi^2=42,69$; $p<0,001$).

Sotsiaalne motivatsioon

Teine käitumise aspekt, mida uuritakse, on sotsiaalse motivatsiooni olemasolu seoses hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega, tuginedes uuritavate hinnangutele.

Joonis 2. Uuritavate vastused protsentides hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses käitumise sotsiaalse motivatsiooniga

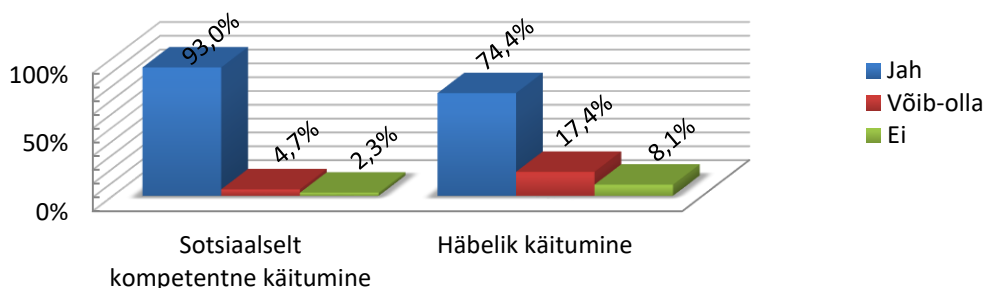

Küsimusega uuriti uuritavate hinnangud sotsiaalse motivatsiooni olemasolu kohta hüpoteetilise vinjeti teema lõikes. Kõik uuritavad hindasid sotsiaalselt kompetentselt käituvat lapse ja häbeliku käitumisega lapse puhul sotsiaalse motivatsiooni olemasolu kõrgeks (vastavalt: 100% ja 88,4%) ning statistiliselt olulisi erinevusi kolme-punktilisel skaalal ei esinenud.

Eakaaslase eelistus

Kolmas käitumise aspekt, mida hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumise seoses uuritakse, on eakaaslase eelistus.

Joonis 3. Uuritavate vastused protsentides hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses käitumise eakaaslase eelistusega

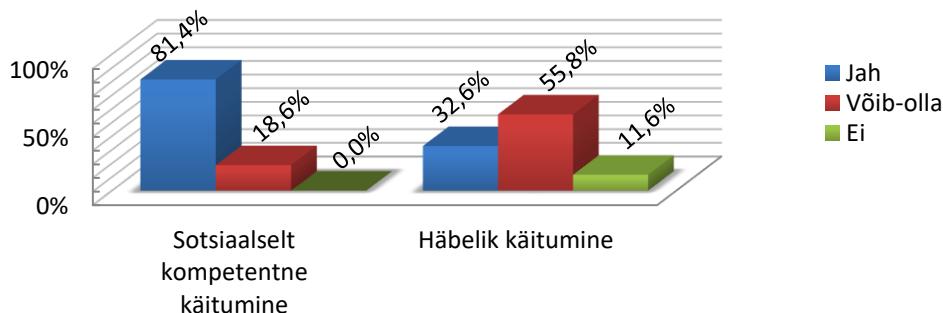

Uuritavad eelistasid hüpoteetilisel vinjetil mängukaaslaseks ja sõbraks sagedamini sotsiaalselt kompetentselt käituvat last (93%) võrreldes häbelikult käituva lapsega (74,4%), kusjuures tegu oli oluliste erinevustega ($\chi^2=9,6$; $p<0,005$). Samal ajal vastates küsimusele sagedamini (17,4%), et nad eelistaksid *võib-olla* häbeliku käitumisega last kui sotsiaalselt kompetentselt käituvat last (4,7%) mängukaaslaseks või sõbraks ($\chi^2=9,6$; $p<0,005$).

Sotsiaalne staatus klassiruumis

Neljas käitumise aspekt, mida seoses uuritavate hinnangutele toetudes uuritakse, on sotsiaalne staatus klassis seoses hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega.

Joonis 4. Uuritavate vastused protsentides hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses sotsiaalse staatusega klassiruumis

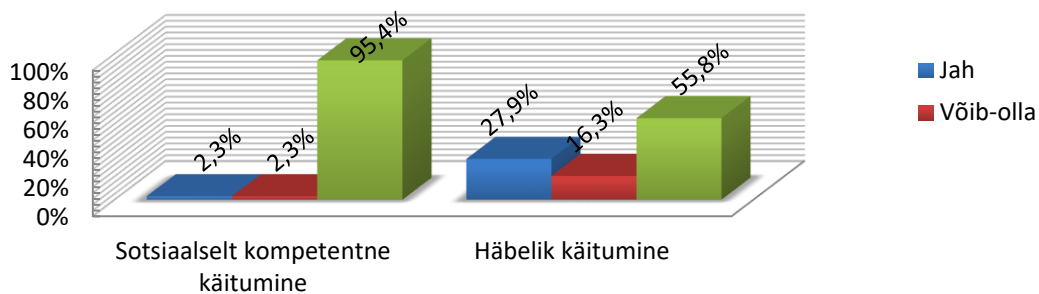

Uuritavad omistasid hinnanguliselt vinjetil kujutatud sotsiaalselt kompetentselt käituvale lapsele kõrgema staatuse kui vinjetil kujutatud häbelikule lapsele (olulised erinevused *jah*-vastustes vastavalt 81,4% versus 32,6%; $\chi^2=18,97$; $p<0,001$), kusjuures *võib-olla* vastuste osakaal oli kõrgem häbeliku käitumise korral (56%) võrreldes sotsiaalselt kompetentsele käitumisele antud hinnangute sagedusega (18,6%) ($\chi^2=11,2$; $p<0,001$).

Käitumise negatiivne mõju

Viies käitumise aspekt, mida uuritavate hinnangutele toetudes uuritakse, on käitumise negatiivne mõju klassis seoses hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega.

Joonis 5. Uuritavate vastused protsentes hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses käitumise negatiivse mõjuga

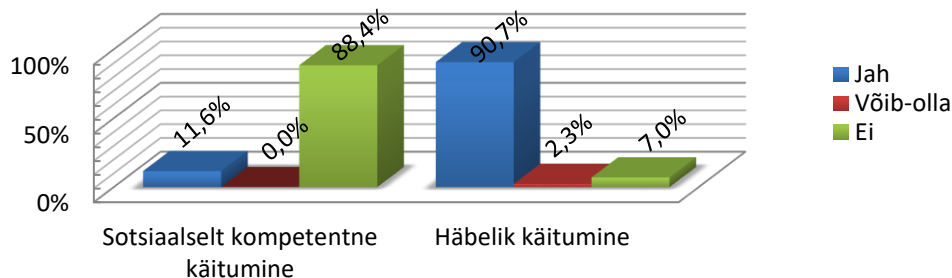

Uuritavad hindasid sagedamini vinjetil kujutatud häbelikult käituva lapse käitumist negatiivsemaks võrreldes sotsiaalselt kompetentse lapse käitumisega (vastavalt *jah*-vastused: 28% ja 2%; $\chi^2=9,06$; $p<0,005$; *ei*-vastused: 56% ja 95%; $\chi^2=16,13$; $p<0,001$).

Kaastunne

Kuues käitumise aspekt, mida seoses uuritavate hinnangutele toetudes uuritakse, on kaastunne seoses hüpoteetilise vinjeti visuaalsel materjalil kujutatud laste sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumisega.

Joonis 6. Uuritavate vastused protsentes hüpoteetilise vinjeti kahe teema puhul seoses kaastundega

Uuritavate hinnangul oli vinjetil kujutatud häbelikult käituvast lapsest sagedamini kahju kui sotsiaalselt kompetentselt käituvast lapsest, kusjuures ilmnesisid olulised erinevused nii *jah*- kui ka *ei*-vastustega seoses (vastavalt: $\chi^2=50,68$; $p<0,001$; $\chi^2=53,88$; $p<0,00$).

Arutelu

Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab kasutada vinjeti meetodit, kus uurimuses osalejatele esitatakse situatsiooni kirjeldus ja palutakse vastata, kuidas nemad selles situatsioonis käituksid või reageeriksid, mis võimaldavad uuritavatel rääkida situatsioonist nende endi sõnadega (Barter & Renold, 1999). Antud uurimuses kasutati Coplani et al. (2007) poolt välja töötatud metoodikat – hüpoteetilist vinjetit, mis töö raames eestindati. Käesolevas uurimuses kasutati vinjeti meetodit selleks, et välja selgitada algklassiõpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentselt ja häbelikult

käituvate laste kohta. Hüpoteeetilise vinjeti meetodi kasutamiseks esitati lastele poolstruktureeritud intervjuu käigus visuaalne materjal (pilt) koos vastava lühikese tekstiga pildi kohta, kus kujutati ja kirjeldati kahte teemat – sotsiaalselt kompetentselt käituvat ja häbeliku lapse tegevust, kusjuures kujutati ja kirjeldati käsitles nii peategelaste laste (vastavalt sotsiaalselt kompetentne ja häbelik laps) kui ka teiste laste (kõrvaltegelaste) käitumist. Vinjeti kasutamine annab võimaluse uurida konteksti ning saada teada laste hinnanguid või arvamusi ja läheneda teemale vähem ähvardaval ja isiklikul viisil (Barter & Renold, 1999). Hüpoteeetilise vinjeti kui mõõtevahendi rakendamine antud uurimuse raames võimaldas uurida: (1) konteksti – laste arvamusi sotsiaalselt kompetentselt käituvat ja häbelikult käituvat lapse kohta ja (2) laste hinnanguid sotsiaalselt kompetentselt ja häbelikult käituvat lapse käitumise kohta, lähtudes kuuest aspektist: tahtlikkus, sotsiaalne motivatsioon, eakaaslase eelistus, sotsiaalne staatus klassis, käitumise negatiivne mõju ja kaastunne.

Otsides vastust antud uurimuse esimesele uurimisküsimusele, kuidas kirjeldavad algklassiõpilased sotsiaalselt kompetentset ja häbelikku käitumist hüpoteeetiliste vinjettide põhjal ilmnemise intervjuuvastuste kontentanalüüsil sotsiaalselt kompetentselt käituvat lapse kohta kaks rühma kirjeldusi, mis olid sarnased – kirjeldused, mis olid mõlema lapse kohta (peategelane ja kõrvaltegelane) ja kirjeldused sotsiaalselt kompetentselt käituvat lapse (peategelane) kohta.

Ilmnes, et algklassiõpilaste kirjelduste põhjal, kasutades hüpoteeetilist vinjetti, on laste sotsiaalselt kompetentse käitumise osaks teiste indiviidide poolt antud hinnang laste sotsiaalsetele oskustele. Sotsiaalsetest oskustest oli nimetatud: oskus luua sõprussuhteid, enesejuhtimisoskus, mis on ka Caldarella ja Merrelli (1997) järgi sotsiaalsete oskuste liikideks. Algklassiõpilased kirjeldasid laste sotsiaalselt kompetentset käitumist kui koos teise eakaaslasega ühistegevuses osalemist, mis vastab sotsiaalsetele reeglitele ja mis on teiste poolt ühiskonnas aktsepteeritav käitumine. Emotsioonidega seonduvalt kirjeldasid algklassiõpilased sotsiaalselt kompetentset käitumist seoses positiivse meeleolu ja emotsiooniga – naljade tegemise ja koos selle üle naermisega. Warnes et al. (2005) uurimustulemustes selgus, et sotsiaalselt kompetentse käitumise üheks osaks on olla huumorimeelne ja sõbraga koos aja veetmine.

Uuritavate kirjelduste põhjal on laste sotsiaalselt kompetentne käitumine seotud tõhusate suhtlemisoskustega, mis on meeldivad teistele inimestele ning tekitavad rõõmu ja meeldivust. Pellegrini ja Blatfordi (2000) sõnul on suhtlemisoskus üheks olulisemaks oskuseks sotsiaalses kompetentsuses. Algklassiõpilaste kirjelduste kohaselt omistati sotsiaalselt kompetentselt käituvale lapsele sõprusvaldkonnas kõrge staatus soovides olla sotsiaalselt kompetentse käitumisega lapse sõbraks. Uuritavate kirjeldustele toetudes ei ole lapse sotsiaalselt

kompetentne käitumine füüsiliselt vägivaldse loomuga käitumine ning laps oskab adekvaatselt reageerida erinevates sotsiaalsetes situatsioonides ja teab käitumisreegleid.

Algklassiõpilaste kirjeldustele tuginedes iseloomustab sotsiaalselt kompetentset last prosotsiaalne käitumine nagu olla abivalmis ning abistada teisi, kui teised seda vajavad, mis on välja toodud ka Merelli ja Cardelli (1997) uurimuses.

Algklassiõpilaste kirjeldustele toetudes tekkis seoses laste häbeliku käitumise kirjelduste analüüsil samuti kaks rühma: kirjeldused, mis olid häbelikult käituva lapse kohta (peategelane) ja kirjeldused teiste laste kohta, kes olid hüpoteetilisel vinjetil (kõrvaltegelased). Järgnevalt on kahe rühma kirjeldusi käsitletud eraldi.

Algklassiõpilased kirjeldasid laste häbelikku käitumist, kui eemaldumist teistest eakaaslastest, samal ajal kui toimus mänguline tegevus ning häbelikult käituvale lapsele omistati negatiivseid emotsioone ja meeleolu. Kirjeldati, et häbelikult käituva lapsega püütakse vältida silmsidet ja räägitakse teiste lastega, kusjuures häbelikkuse põhjusteks olid julguse puudumine ning hirm võõraste laste ees. Younger ja Daniels on (1992) eelnimetatud põhjustele toetudes käsitlenud taolist käitumist kui passiivset eemaletõmbunud käitumist.

Algklassiõpilaste arvamustele tuginedes nähtus, et häbelikel lastel esinevad puudujäägid sotsiaalsetes oskustes, nagu eakaaslaste grupiga liitumise oskus ja tutvumine teiste lastega. Uuritavate kirjeldustele toetudes on häbelikult käituvale lapsel eakaaslaste grupiga liitumisel hirm, et talle võidakse ei öelda ja ta võib olla tõrjutud. Ka Asendorpf (1993) on häbelike laste teiste vältimise põhjuseks välja toonud, et ta kardab neid.

Algklassiõpilased kirjeldasid häbelikku käitumist motivatsioonilisest aspektist, kus laps tahab liituda oma eakaaslaste grupiga, kuid ta ei tee seda, mida on Asendorpf (1990) varasemalt kirjeldanud kui lähenemise-vältimise konflikti. Häbelikult käituvatel lastel on raskusi hakkama saada sotsialiseerudes, mistõttu võib välja kujuneda, et häbelikult käituvatel lastel puuduvad sõprussuhted, toetudes uuritavate kirjeldustele.

Laste kirjeldused teiste laste kohta, kes on häbelikult käituva lapsega ühes sotsiaalses keskkonnas, nähtusid aspektid, mis olid iseloomulikud sotsiaalselt kompetentsele käitumisele – sõprussuhte loomine, positiivsed emotsioonid ja koos mängimine. Kuid oli ka vastupidine arvamus, et lapsed ise ei kutsu teda mängima, mis viitab teistepoolsele sotsiaalsele tõrjumisele kui eemaletõmbunud käitumise liigile.

Otsides vastust antud uurimuse teisele uurimisküsimusele, millised on algklassiõpilaste hinnangud sotsiaalselt kompetentse ja häbelikult käituva lapse käitumise kohta lähtudes kuuest aspektist (tahtlikkus, sotsiaalne motivatsioon, eakaaslase eelistus, sotsiaalne staatus klassis, käitumise negatiivne mõju ja kaastunne), ilmnes andmete kvantitatiivsel analüüsil mitmeid erinevusi teemade lõikes.

Algklassiõpilased pidasid sotsiaalselt kompetentselt käituvat last tahtlikult käituvaks ja pidasid sellist käitumist sotsiaalselt motiveeritud käitumiseks võrreldes lapse häbelikule käitumisele hinnangu andmisega. Sarnased tulemused on Coplan et al. (2007) uurimustöös, kus kõige tahtlikumaks käitumiseks hinnati sotsiaalselt kompetentset käitumist ja kõige tahtmatumaks käitumiseks oli häbelikult käituv laps.

Sotsiaalse motivatsiooni olemasolu hindasid algklassiõpilased kõige kõrgemaks sotsiaalselt kompetentselt käituval lapsel võrreldes häbelikult käituva lapsele antud hinnanguga, keda hinnati samuti suhteliselt kõrgelt motiveerituks. Coplan et al. (2007) uurimustöö tulemused näitasid, et seoses nelja käitumisega (sotsiaalselt kompetentne, häbelik, ebakompetentne ja agressiivne käitumine) hindasid uuritavad sotsiaalset motivatsiooni seoses käitumisega kõige kõrgemateks sotsiaalselt kompetentse ja häbeliku käitumise puhul.

Eakaaslaste eelistus seoses mängukaaslaseks või sõbraks olemisega oli aspekt, mille puhul ilmnemine erinevused sotsiaalselt kompetentse lapse käitumise kasuks võrreldes häbelikult käituva lapsega, mida näitasid ka Coplan et al. (2007) uurimustulemused.

Sarnaselt eelmistele käitumise aspektidele hindasid algklassiõpilased ka sotsiaalselt kompetentselt käituva lapse sotsiaalset staatust kõrgemalt võrreldes häbelikult käituva lapse käitumisega. Ka Coplan et al. (2007) uurimustöö tulemused näitasid, et sotsiaalselt kompetentselt käituval lapsel hinnati sotsiaalset staatust klassiruumis kõige kõrgemalt, kellele järgnes häbelikult käituv laps.

Uuritavate hinnangutele toetudes võib häbelik käitumine võrreldes sotsiaalselt kompetentse käitumisega tekitada oma käitumisega negatiivseid tagajärgi klassis. Coplan et al. (2007) tulemused näitasid aga võrreldes kolme käitumisega (agressiivne, sotsiaalselt ebakompetentne ja häbelik käitumine) on hinnatud häbeliku käitumise negatiivset mõju kõige väiksemaks. Siin mängib rolli kindlasti asjaolu, et käesolevas uurimustöös uuriti ühte eemaletõmbunud käitumise vormi – häbelikkust.

Häbelikult käituvast lapsest on uuritavate hinnangul kõige enam kahju võrreldes sotsiaalselt kompetentselt käituva lapsega. Võime järeldada, et häbelikult käituva lapse vastu tuntakse kaastunnet, sest teised lapsed näevad teda eemaletõmbununa ja üksinda. Coplan et al. (2007) uurimustöös ei hindanud ükski uuritav käesolevast aspektist lähtudes sotsiaalselt kompetentselt käituvat last, kuid sarnaselt käesoleva uurimustöö tulemustega oli uuritavatel kõige enam kahju häbelikult käituvast lapsest.

On oluline eristada sotsiaalsel sooritustel esinevaid puudujääke kuna need nõuavad erinevaid sekkumisviise (Tropp & Saat, 2010). Käesoleva uurimustöö tulemused võimaldavad mõista sotsiaalselt kompetentset ja häbelikku käitumist laste vaatenurgast ning märgata koolides lapsi, kes vajavad abi sotsiaalsete oskuste tõhusal kasutamisel.

Käesolevas uurimustöö piiranguks on töö metoodikat puudutav – hüpoteetilise vinjeti pildil kujutatud laps oli kujutatud ühe soo – meessoost figuurina. Edasiseks uurimuseks võiks kujutada ka tüdrukute käitumist hüpoteetilise vinjeti piltidel, kui uuritavateks on samasoolised, et jõuda selgusele, kas pildilisel materjalil kujutatud laste sugu võib mõjutada laste kirjeldusi käitumise kohta.

Tänu sõnad

Töö autor tänab kõiki uurimuses osalejaid. Kõige rohkem tahaksin tänada oma lõputöö juhendajat Kristi Kõiv'u, kes oli ja on mulle toeks käesoleva uurimustöö kirjutamisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Evelin Villemson

- Aendorpf, J. B. (1990). Beyond social withdrawal: shyness, unsociability and peer avoidance. *Human Development*, 33, 250-259.
- Asendorpf, J. B. (1993). Abnormal shyness in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(7), 1069-1083.
- Barter, C., & Renold, E. (1999). *The use of vignettes in qualitative research. Social research update*. University of Surrey.
- Buss, A. H. (1986). *Social behavior and personality*, Hillsdale, L. Erlbaum Associates, New York: Psychology Press, 129-134.
- Caldarella, P., & Merrell, K. W. (1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: a taxonomy of positive behaviors. *School Psychology Review*, 26(2), 264-279.
- Chazan, M., Laing, A. F., Davies, D., & Phillips, R. (2001). Eemaletõmbunud, üksildaste laste ja noorukite abistamine. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Coplan, R. J., Findlay, C. L., & Bowker, A. (2009). Keeping it all inside: shyness, internalizing coping strategies and socio-emotional adjustment in middle childhood. *The International Society for the Study of Behavioural Development*, 33(1), 47-54.
- Coplan, R. J., Girardi, A., Findlay, L. C., & Frohlick, S. L. (2007). Understanding solitude: young children's attitudes and responses toward hypothetical socially withdrawn peers. *Social Development*, 16(3), 390 – 409.
- Coplan, R. J., Prakash, K., O'Neil, K., & Armer, M. (2004). Do you „want to play“? Distinguishing between conflicted shyness and social disinterest in early childhood. *Developmental Psychology*, 40(2), 244-258.
- Crozier, R. W., & Burnham, M. (1990). Age-related differences in children's understanding of shyness. *British Journal of Developmental Psychology*, 8, 179-185.
- Gresham, F. M. (1986). Conceptual and definitional issues in the assessment of children's social skills: implications for classification and training. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15(1), 3-15.
- Hay, F., Dale, F., Payne, A., & Cadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Psychology and Psychiatry*, 45(1), 84-108.
- Kõiv, K. (2003). Sotsiaalsed oskused ja nende arendamine. Tälli. E., & Maser. M. (Toim) *Tervisearendus lasteaias, II*.(lk 89-93). Tartu: Tervise arengu instituut.
- Kõiv, K. (2006). Sotsiaalsete oskuste treeningu tulemuslikkus kolme erineva sotsiaalpedagoogilise probleemiringiga hakkamasaamise näitel. Kraav. I. & Mikser. R.

(Toim). *Sotsiaalpedagoogika teooria ja selle praktilisi väljakutseid Eestis*. (lk 65-83).

Tartu: OÜ Vali Press.

Lazarus, J. P. (1982). Incidence of shyness in elementary-school age children. *Psychological Reports*, 51, 904-906.

Pellegrin, A. D., & Blatchford, P. (2000). *The child at school: interaction with peers and teachers*. London: Arnold, 15-46.

Rahvastikustatistika:

[https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-](https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-tegevused/rahvastikutoimingud/rahvastikustatistika)

[tegevused/rahvastikutoimingud/rahvastikustatistika](https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-tegevused/rahvastikutoimingud/rahvastikustatistika) (külastatud 02.02.2019)

Rubin, K. H., Mills, R. S. L. (1989). The many faces of social isolation in childhood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(6), 916-924.

Rubin, K. H., & Coplan, R. J. (2004). Paying attention to and not neglecting social withdrawal and social isolation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 506–534.

Saldaña, J. (2013). The coding manual for qualitative researches. *British Library*, 3-10.

Tropp, K. & Saat, H. (2010). Kikas. E. (Toim). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliatmes*. (lk 61-87). Tartu: Haridus - ja Teadusministeeriumi kirjastus

Vahedi, S., Farrokhi, F., & Farajian, F. (2012). Social competence and behavior problems in preschool children. *Iran Journal Psychiatry*, 7, 126–134.

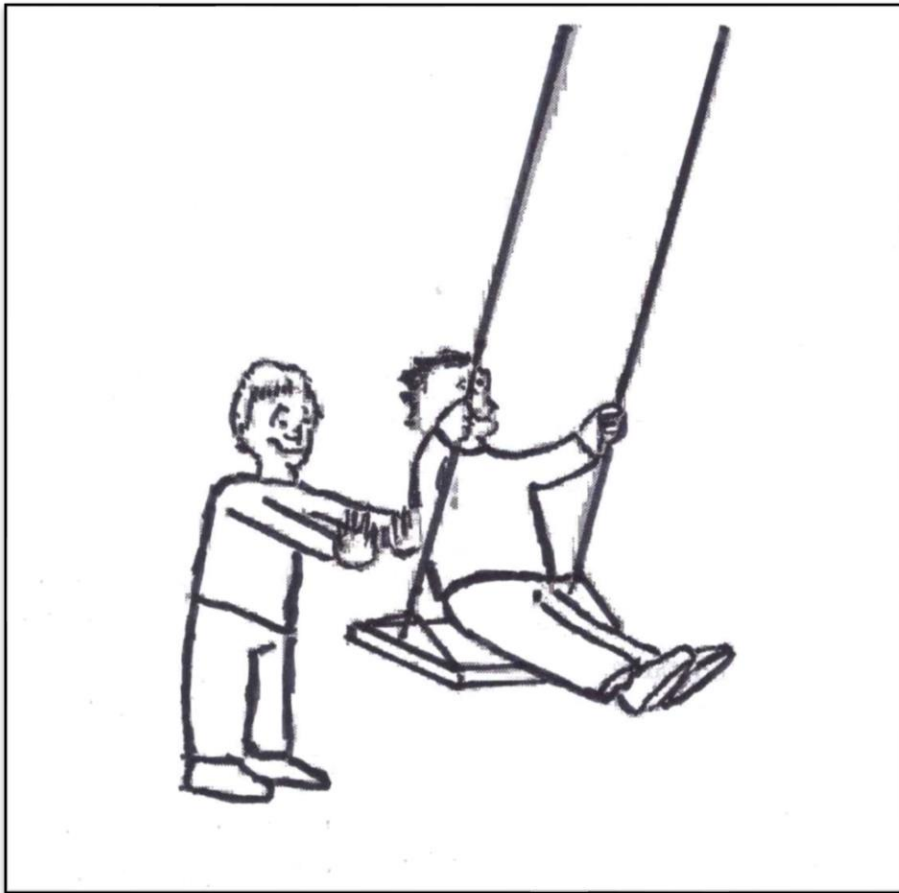
Warnes, D. E., Sheridan, M. S., Geske, J., & Warnes, A. W. (2005). A contextual approach to the assessment of social skills: identifying meaningful behaviors for social competence. *Published in Psychology in the Schools*, 42(2), 173–187.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu: Tartu Ülikool, 171.

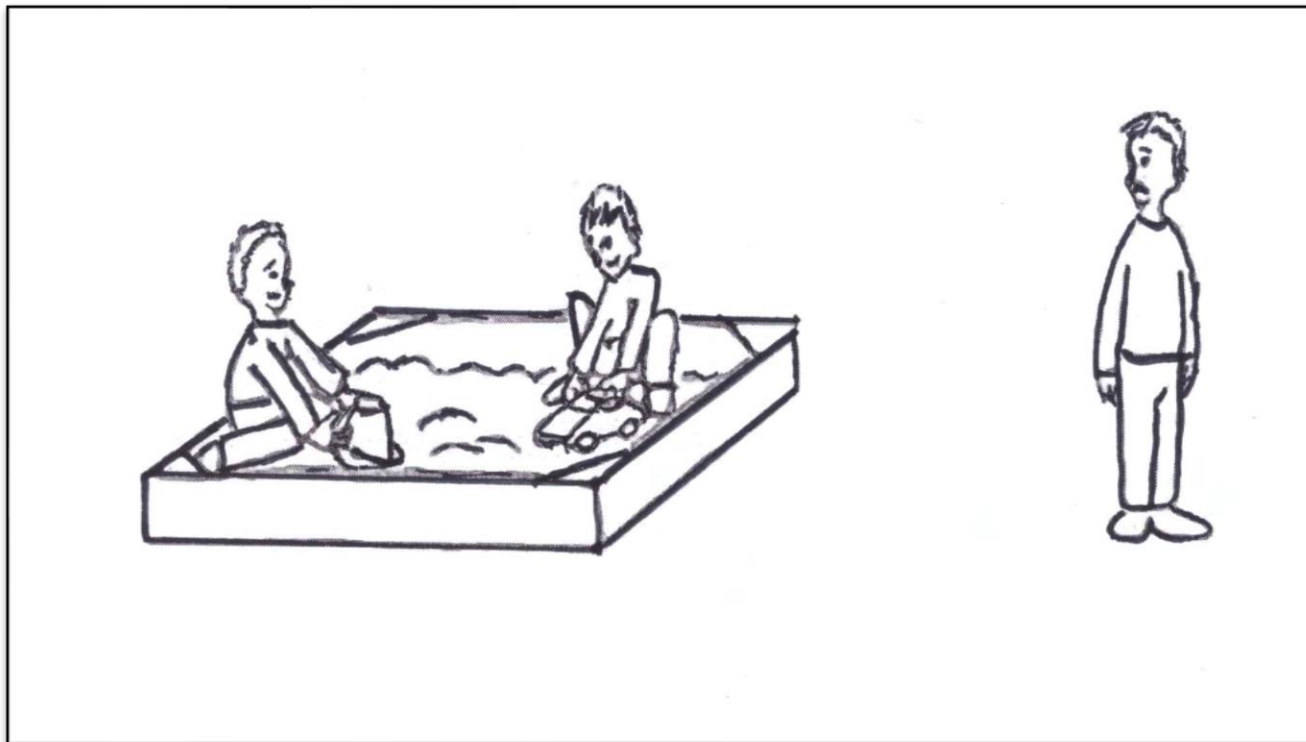
Younger, A. J., & Daniels, M. T. (1992). Children's reasons for nominating their peers as withdrawn: passive withdrawal versus active isolation. *Developmental Psychology*, 28(5), 955-960.

Younger, A. J., & Boyko, K. A. (1987). Aggression and withdrawal as social schemas underlying children's peer perceptions. *Child Development*, 58, 1094-1100.

Lisa 1. Uurimuses kasutatud hüpoteetilise vinjeti visuaalne materjal (allikas: Coplan et al., 2007, lk. 409)

Lisa 2. Uurimuses kasutatud hüpoteetilise vinjeti visuaalne materjal (allikas: Coplan et al., 2007, lk. 409)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Evelin Villemson,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Algklassiõpilaste kirjeldused sotsiaalselt kompetentslt ja häbelikult käituvate laste kohta“, mille juhendaja on Kristi Kõiv,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Evelin Villemson

12.08.2020